TEHNICA CONSTRUCȚIEI VIORILOR LA MEȘTERII POPULARI DIN MUȘCA ȘI LUPȘA (ZONA MUNȚILOR APUSENI)

Cornelia Gangolea

În zona etnografică a Munților Apuseni, recunoscută, îndeosebi, prin producția de instrumente muzicale aerofone (tulnice), publicațiile de specialitate semnalau prezența, în localitatea Mușca (jud. Alba), de pe valea Arieșului, și a unui constructor de viori[1]. Cercetările întreprinse de noi, în zonă, în cursul anilor 1980—1981, pentru urmărirea fenomenului de menținere și revitalizare a centrelor de creație populară, cît și pentru identificarea și popularizarea creatorilor autentici, au oferit posibilitatea completării repertoriului de meșteri populari, constructori de viori, cu numele lui Sabin Panța, din Lupșa (jud. Alba)[2].

Cu toate că între cei doi creatori populari nu au existat contacte de nici un fel, pe linia practicării meșteșugului, vecinătatea localităților Mușca și Lupșa, cît și faptul că primul dintre ei, Aron Albu, nu mai construia viori la data cînd cel de al doilea, Sabin Panța, abia începuse să o facă, ne-a determinat să urmărim, în paralel, succesiunea fazelor de lucru, analizînd similitudinile și diferențele în tehnica de construcție a instrumentului muzical menționat.

Prezența, pe văile montane ale Apusenilor, a unui bogat fond forestier — făget pur sau în amestec cu bradul și molidul — oferă posibilitatea procurării selective a materiei prime, necesare pentru construcția viorilor: lemnul de rezonanță.

Aron Albu își procura din pădurea Fundoaia, renumită pentru lemnul său de rezonanță, esențele întrebuințate: molidul și bradul pentru „fața" viorii și „popic", paltinul pentru „spate", „veacă" (ecliss) și „căluș", jugastrul și fagul pentru „gît", „limbă", „cuie", „cordar" și „arcuș". Selectarea o făcea lovind cu toporul, lemnul, pentru descoperirea celui cu fibra deasă, cu tonul închis, cel cu fibra rară lăsînd tonul să răzbată înafară. Trunchiul doborît și decojit îl tăia în „boci", fără

[1] R. Nicola, *Constructori amatori de instrumente muzicale din Transilvania*, în: Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei, II/1959—1963.
— Tiberiu, Alexandru, *Folcloristică, organologie, muzicologie*, Ed. muzicală, București, 1978.

[2] Cercetarea în zona etnografică a Munților Apuseni s-a desfășurat pe parcursul anilor 1980—1981, în localitățile: Vidra, Avram Iancu, Achimițești, Bulzești, Mușca, Lupșa, Ceru-Băcăinți.

DER GEIGENBAU BEI DEN BAUERNHANDWERKERN AUS MUȘCA UND LUPȘA (WESTKARPATEN)

Cornelia Gangolea

Fachveröffentlichungen wiesen in dem an und für sich durch die Holzblasinstrumentenherstellung (Alphörner) bekannten Volkskundegebiet der Westkarpaten auf Belege des Geigenbaus[1] in der im Arieștal gelegenen Gemeinde Mușca (Kr. Alba) hin. Von uns in den Jahren 1980—1981 angestellte Forschungen im gleichen Gebiet, deren Augenmerk auf die Erhaltung und Neubelebung von Zentren volkstümlichen Schaffens, bezw. die Entdeckung und Popularisierung authentischer Bauernhandwerker gerichtet war, ermöglichten es uns, das Repertoire volkstümlicher Geigenbauer um einen weiteren Meister namens Sabin Panța, wohnhaft in Lupșa (Kr. Alba), zu bereichern[2].

Obgleich zwischen den beiden Geigenbauer (d. h. dem bereits bekannten Aron Albu aus Mușca) und dem Letzterwähnten), was deren berufliches Wirken anbetrifft, keinerlei Berührungspunkte bestanden, bewog uns die unerhebliche Entfernung die die beiden Ortschaften voneinander trennt und die Tatsache, daß Altmeister Albu seine Tätigkeit längst eingestellt hatte, als Sabin Panța die seinige aufnahm, dazu, die im Geigenbau angewandten Arbeitsphasen parallel zu verfolgen, um bei der Geigenherstellung auftretende Gemeinsamkeiten und Unterschiede zu untersuchen.

Das Vorhandensein eines reichen Forstbestands in den Tälern der Westkarpaten, d. h. vor allem Buchen- aber auch Mischwald, also Laub- und Nadelbäumen- Tannen und Fichten, gewährleistete eine reiche Auswahl des zum Geigenbau geeigneten Rohstoffs, bezw. entsprechenden Resonanzholzes.

Aron Albu beschaffte sich das seine aus dem, hochwertigen Resonanzholzes wegen bekannten, Fundoaiawald und benutzte zur Herstellung des Deckels und der Innenstrebe (Popic) Tanne und Fichte, für den Boden und die Zarge sowie den Steg Ahorn, zur Anfertigung des Halses, des Griffbretts, der Wirbel, des Saitenhalters und des

[1] I. R. Nicola, *Constructori amatori de instrumente muzicale din Transilvania*, in: Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei, II/1959—1963
— Tiberiu Alexandru, *Folcloristică, organologie, muzicologie*, Ed. muzicală, Bukarest, 1978

[2] Unsere Untersuchung fand in den Jahren 1980—1981 in den Ortschaften Vidra, Avram Iancu, Achimițești, Bulzești, Mușca, Lupșa, Ceru-Băcăinți statt.

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

noduri, crăpîndu-l apoi de-a lungul fibrei, în scînduri de 2—3 cm grosime, care se lăsau să se usuce în loc ferit de soare, dar cu o mare circulație a aerului, o lungă perioadă de timp.

Lemnul întrebuințat de Sabin Panța la confecționarea diferitelor părți ale viorii, nu diferă, în ceea ce privește esențele, de a creatorului din Mușca: molidul (brădoaia) pentru „față" și „pop", paltinul sau cireșul pentru „dos", nucul sau paltinul pentru „cant" (eclise), „gît", „limbă", „cordar" și „scaun" (căluș). Sabin Panța cumpără cuiele și corzile din magazinele de specialitate, spre deosebire de Aron Albu, care le confecționa singur.

Deși în aceeași zonă, Sabin Panța preferă, pentru alegerea lemnului de rezonanță, pădurile de la Pinul Ursului, Fîntîna Rece și Muntele Mare, acolo unde — susține meșterul — tonul lemnului e „mai frumos". Pentru selectarea arborelui trebuincios, el încearcă lemnul cu dosul toporului, lovindu-l către rădăcină și alegîndu-l pe cel cu sunetul „mai lung", care crește, de obicei, „pe piatră", în locurile mai umbroase.

Ambii meșteri folosesc un șablon anume, pentru fața și dosul viorii, pe care le vor decupa din scîndurile tăiate „pe fibră". În interior, cele două părți ale instrumentului se scobesc, cu dăltiță curbă, obținîndu-se o boltire a lemnului, care influențează, în final, înălțimea sunetului. Aron Albu știa, din experiență, cît și unde să subțieze lemnul; Sabin Panța controlează grosimea acestuia, punîndu-l din cînd în cînd „împotriva (luminii) soarelui". Pentru mărirea rezistenței feței, solicitată de vibrația coardelor, Aron Albu obișnuia să-i lase lemnului, în interior, o „spinare" mai groasă. Meșterul din Lupșa întărește fața, fixîndu-i, pe partea interioară, o vergea din aceeași esență lemnoasă, tăiată „pe fibră" și lipită pe direcția lungimii. În plus, față de Aron Albu, Sabin Panța adîncește, atît pe fața cît și pe dosul viorii, în interior, în paralel cu conturul marginal, un șanț, care va ușura fixarea ulterioară a ecliselor.

Interesantă rămne și tehnica de decupare a „f"-urilor. Desenate pe fața viorii, acestea erau marcate, de Aron Albu, la extremități, cu un cui încins în foc, care străpungea lemnul. Traiectul desenului între cele două orificii, astfel obținute, îl decupa cu un fierăstrău de dimensiuni mici. Locul cuiului înroșit în foc, este luat, la Sabin Panța, de ciocanul de lipit.

Curbarea lemnului, necesară confecționării ecliselor, se face de către meșterii din Mușca și Lupșa, prin fierberea prealabilă a masei lemnoase în apă cu leșie, timp de o oră. Devenită, prin acest tratament, maleabilă, scîndura este fixată în tipare, unde se lasă să se usuce 4—5 zile. Pentru montarea celor 6 eclise, metodele diferă. Aron Albu

Fiedelbogens Buche und Ahorn. Um die geeignete Holzart zu finden, d. h. dichtes, tielftönendes Holz, das eine bessere Resonnanz ergibt, als das weniger dichte, klopfte er mit der Axt die Stämme ab.

Den gefällten und geschälten Baumstamm schnitt man zu knotenfreien „boci", die nun der Faser nach zu rund zwei cm dicken Brettern gespalten wurden, die man an einem schattigen Ort längere Zeit trocknen ließ.

Was die von Panța zur Herstellung verschiedener Geigenteile benutzten Holzarten anbelangt, lassen sich zum bisher Gesagten kaum wesentliche Unterschiede feststellen. Er verwandte z. B. die Fichte (brădoaică) dazu den Deckel und die Innenstrebe anzufertigen, für den Boden Kirschbaum oder Ahorn, ebenfalls Ahorn oder Nußbaum für die Zarge, den Hals, das Griffbrett, den Saitenhalter und den Steg. Wirbel und Saiten pflegte er zu kaufen, während Aron Albu sie selbst herstellte.

Obgleich Sabin Panța in der gleichen Gegend wohnt, zieht er Holz aus den Wäldern vom „Pinul Ursului", von „Fîntîna Rece" und „Muntele Mare", vor, da sie besseren Klang hätten. Das bei der Auswahl angewandte Verfahren ist das gleiche, nämlich das Beklopfen mit der umgekehrten Axt des Stammes vom Wipfel gegen die Wurzel zu. Als geeignet gelten Stämme mit „vorhaltendem" Klang, die auf steinigem Boden und an schattigen Hängen wachsen.

Beide Geigenbauer bedienen sich zum Vorzeichnen von Boden und Deckel, auf die der Faser nach gespaltenen Brettchen, einer Schablone. Darauf werden die beiden Innenseiten des Bodens und des Deckels vermittels eines Hohleisens bearbeitet, bis sich die zum Zustandekommen der erwünschten Klangfarbe nötige Wölbung ergibt. Dabei verfuhr Aron Albu erfahrungsgemäß, d. h. er wußte an welchen Stellen und wie weit er vom Holz abhobeln durfte. Sabin Panța beurteilte die Holzdicke indem er die bearbeiteten Teile gegen das Licht hielt, um die Widerstandsfähigkeit festzustellen. Während A. A. jedoch zur Erhöhung derselben im Inneren einen dickeren „Rücken" stehen ließ, leimt S. P. eine aus der gleichen Holzart angefertigte und ebenfalls der Länge nach abgespaltene Rippe an. Außerdem bringt er, zum Unterschied zu Altmeister Albu, entlang der Kanten der Innenseiten von Boden und Deckel eine schmale Nut zum Anbrigen der Zarge an.

Von Interesse ist auch das Ausschneiden der f-förmigen Schallöcher, die auf der Oberseite des Schalldeckels vorgezeichnet wurden und deren kreisförmige Endpunkte von A. A. vermittels eines erhitzten Nagels ausgebohrt wurden. Den Verlauf der geschweiften Bogen der Schallöcher schnitt man darauf vermittels einer kleinen Säge aus. S. P. besorgte das Ausbrennen mit einem dünnen Lötkolben.

Um die Krümmung der Zargenbügel zu bewerkstelligen, kochten die Geigenbauer das Holz zunächst in Aschenlauge ungefähr eine Stunde hindurch, um es hernach in Matritzen zu pressen und darin trocknen zu lassen, was 4—5 Tage

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

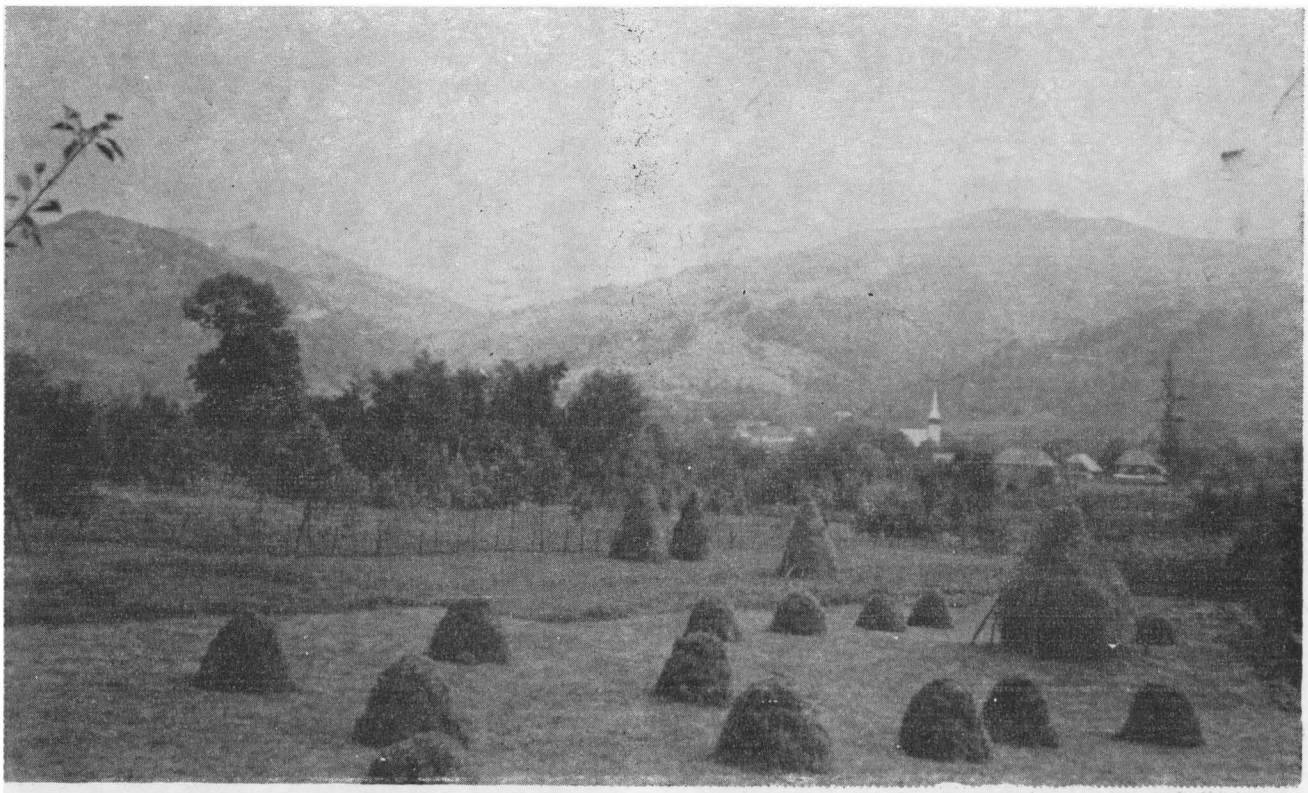

Fig. 1. Valea Arieșului, între Lupșa și Mușca

Abb. 1. Das Arieștal zwischen Lupșa und Mușca

Fig. 2. Vioară construită de Aron Albu — Mușca

Abb. 2. Von Aron Albu gebaute Geige — Mușca

Fig. 3. Detalii de construcție — vioara lui Aron Albu

Abb. 3. Detail der von Aron Albu angefertigten Geige

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

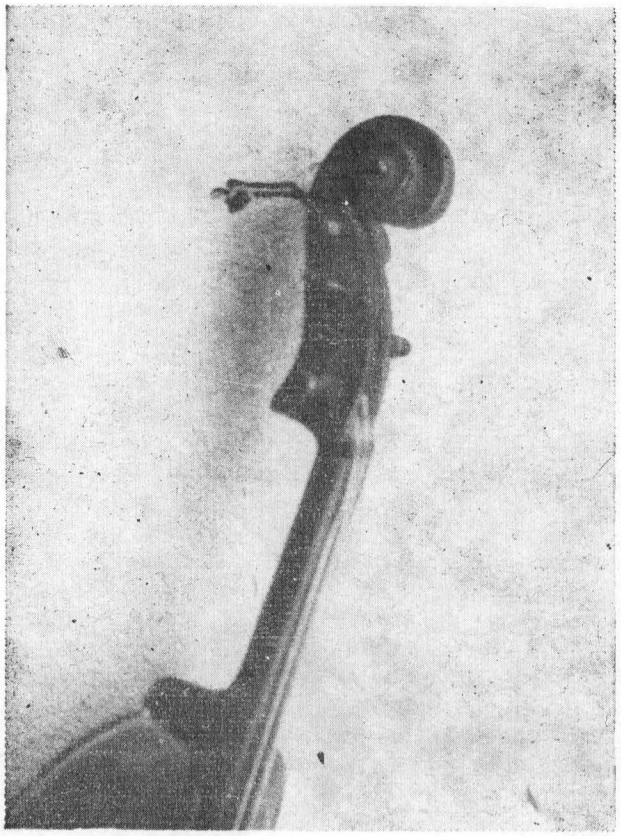

Fig. 4. Detalii de construcţie — vioara lui Aron Albu

Abb. 4. Anderes Detail der von A. A. gebauten Geige

Fig. 5. Vioară construită de Sabin Panţa — Lupşa

Abb. 5. Von Sabin Panţa angefertigte Geige — Lupşa

Fig. 6. Detalii de construcţie — vioara lui Sabin Panţa

Abb. 6. Detail der von Sabin Panţa gebauten Geige

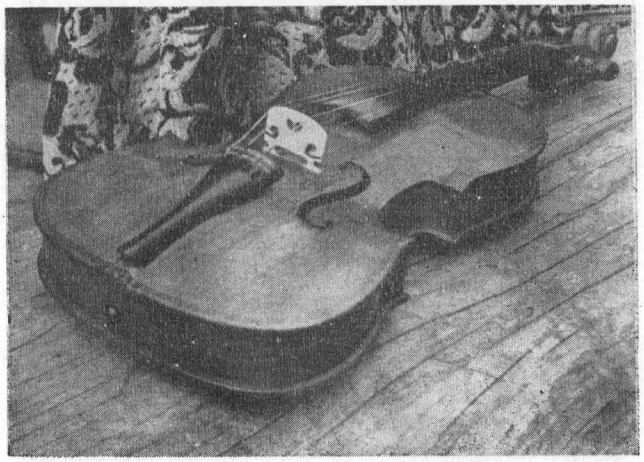

Fig. 7. Detalii de construcţie — vioara lui Sabin Panţa

Abb. Anderes Detail der von S. P. angefertigten Geige

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

începea fixarea acestora de la gîtul viorii, prin „butucul" care le unește pe cele două așezate de la buclă în sus. Fața și dosul viorii aderă, la eclise, numai prin încleiere, pînă la uscare, cele șase părți laterale fiind prinse, pe rînd, în copcii de lemn. Sabin Panța fixează eclisele între cele două fețe, concomitent cu gîtul viorii, ajutîndu-se, la montare, și de șanțul marginal al feței și dosului.

Gîtul confecționat prin cioplirea lemnului, pentru a-i conferi volutei curbura necesară, este perforat, lateral cu burghiul, în orificii fixîndu-se „încorditorile" (cuiele), în număr de patru, două și două, perechi. La extremitatea opusă volutei, gîtul are o platformă pe care se lipește limba viorii. Atît gîtul cît și limba, înainte de fixare, se băituiesc în negru, lustruindu-se în final.

Cordarul este fixat de ambii meșteri, printr-o coardă scurtă și groasă, de un cui din lemn, introdus în „butucul" de jos care unește eclisele.

Aron Albu își confecționa călușul, decupîndu-l dintr-o bucată de scîndură subțire, cu ajutorul unui fierăstrău mic, de mînă. Sabin Panța preferă de cele mai multe ori să-l cumpere din magazinele de specialitate, „ajustîndu-l" înainte de fixare.

Un rol important îl joacă „popicul", în transmiterea vibrațiilor de la fața la dosul viorii. El este confecționat din aceeași esență ca și fața, la tăierea lemnului trebuind să se meargă în lungul fibrei. Popicul, introdus în interiorul viorii, după montarea și încleierea tuturor părților instrumentului, printr-una din fantele „f"-urilor, are un loc stabilit, diferit la meșterul Albu, față de cel din Lupșa. Aron Albu fixa popicul acordînd mereu instrumentul pînă ajunge la tonul dorit, prin schimbarea locului acestuia. Sabin Panța are stabilită dinainte poziția popicului, „la doi centimetri de gaura de ton, sub scaun".

În final, lemnul suprafețelor exterioare se lustruia, prin finisaj și se lăcuia, meșterii apreciind, fiecare, însemnătatea lacului pentru „tonul" viorii. Lacul întrebuințat este obișnuitul șerlac, procurat din comerț.

După informațiile primite de la un urmaș colateral[3], stabilit în Mușca, Aron Albu a confecționat, aproximativ 400 de instrumente muzicale care includ nu numai viori, ci și „basuri", țitere, mandoline. Dacă materia primă, pentru viori, rămîne întotdeauna lemnul, pentru celelalte instrumente meșterul mai întrebuința și tabla metalică[4]. Instrumentele, cu certe calități acustice, erau vîndute pe o arie largă la mai toate tîrgurile din zonele înve-

[3] Vasiu A. Filon, născut în 1919, la Buciumana-Ciuruleasa, stabilit în 1949, în Mușca.

[4] O astfel de piesă, „burdună", se găsește la Muzeul etnografic din Lupșa, împreună cu tot inventarul instrumentelor folosite de Aron Albu la confecționarea instrumentelor populare.

dauerte. Die Bügel selbst unterscheiden sich was ihre Form anbelangt. A.A. begann beim Oberbügel durch Einsetzen des Halses, an den die beiden Halbbogen des Oberbügels anschließen. Deckel und Boden werden allein durch Leim an der Zarge festgehalten und bis zum Trocknen des Klebers werden die Bestandteile durch hölzerne Schraubzwingen zusammengepreßt. S. P. befestigt die Zarge gleichzeitig mit dem Hals zwischen Boden und Deckel und bedient sich dazu der erwähnten Nut.

Der Hals wird, um der Schnecke die entsprechende Krümmung zu verleihen, handgeschnitzt und hernach der Wirbelkasten seitlich vermittels eines Bohrers mit den zur Aufnahme der Wirbel bestimmten 4 Löchern versehen, die paarweise je zwei an jeder Seite des Kastens angeordnet sind. An dem der Schnecke entgegengesetzten Ende weist der Hals eine Abflachung auf, an der man das Griffbrett befestigt. Letzteres und der Hals werden vor dem Anleimen schwarz gebeizt und hernach poliert.

Den Saitenhalter hängen beide Meister vermittels einer kurzen und dicken Saite an einem Holznagel an, der seinerseits in dem den Unterbügel zusammenhaltenden Klotz eingelassen wurde.

Während Aron Albu den Steg selbst aus einem dünnen Brettchen vermittels einer kleinen Säge anfertigte, bevorzugte Sabin Panța gekaufte Exemplare, die er vor dem Befestigen „zurichtete".

Eine wichtige Rolle beim Übermitteln der Klangschwingungen spielt der „popic", den man aus dem gleichen Holz wie den Deckel herstellt, wobei auch hier der Verlauf der Fasern berücksichtigt wird. Man befestigt ihn im Geigeninneren, nachdem der durch eines der Schallöcher eingeführt wurde. Die Stelle wo die beiden Meister ihn anbringen ist nicht die gleiche, d. h. A. A. stimmte zunächst das Instrument und verschob ihn im Inneren so lange bis der Klang seinen Wünschen entsprach. S. P. dagegen wußte erfahrungsgemäß wo er hingehört und zwar „zwei Centimeter vom Schalloch entfernt, unter dem Steg".

Nun wurde das Holz endgültig geglättet und hierauf lackiert, wobei die Bedeutung des Lackes für den „Klang" der Geige jedem der beiden Meister bewußt war. Als Lackiermaterial benutzte man handelsüblichen Schellack.

Wollen wir einem angeheirateten Verwandten[3] Glauben schenken, der sich in Mușca niederließ, so fertigte Aron Albu rund 400 Musikinstrumente an und zwar außer Geigen auch Baßgeigen, Zithern, Mandolinen usw. Während zum Geigenbau lediglich Holz benutzt wurde, kam bei den anderen Instrumenten auch noch Metallblech[4] hinzu. Die Instrumente vertrieb man in weitem Umkreis, d. h., auf allen Märkten der Nachbargebiete: in

[3] Vasiu A. Filon, geboren 1919 in Buciumana-Ciuruleasa, ließ sich 1949 in Mușca nieder.

[4] Ein derartiges Instrument eine „burdună" findet sich im Volkskundemuseum von Lupșa zusammen mit dem gesamten von Aron Albu benutzten Handwerkzeug.

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro

cinate: Hidişel, Roşia, Bistra, Sălciua, Lupşa, Turda, Cîmpeni, Aiud. Lipsa unei mărci personale îngreunează reperarea viorilor sale.

Cu totul alta este situaţia în cazul lui Sabin Panţa. Acesta confecţionează viori limitîndu-se la nevoile familiale (pentru copiii săi, care cîntă în orchestra şcolii) şi, arareori, pentru comenzi speciale. Sabin Panţa este recunoscut, ca atare, în Lupşa, neavînd însă, nici pe departe, renumele pe care l-a dobîndit Aron Albu.

Hidişel, Roşia, Bistra, Sălciua, Lupşa, Abrud, Turda, Cîmpeni, Aiud, Das Fehlen eines Markenzeichens erschwert es jedoch die von A. Albu gebauten Exemplare zu identifizieren.

Ganz anders verhält es sich bei Sabin Panţa. Dieser baut Geigen lediglich zum Hausgebrauch (d. h. für seine Kinder, die im Schulorchester musizieren). Selten führt er Bestellungen aus. Er ist als Geigenbauer in Lupşa bekannt, doch reicht sein Ruhm lange nicht an den Aron Albus heran.

www.muzeulastra.com / www.cimec.ro